

Україна є лінією фронту боротьби за свободу в Європі

Ми намагаємося всіляко підтримувати зусилля України, спрямовані на зміцнення демократичних інститутів, викорінювання корупції, побудову європейського майбутнього, якого українські люди прагнуть і на яке заслуговують.

Стор. 6

Друга «холодна війна»: попередні підсумки

ООН у політико-дипломатичній системі координат (1945-2015 рр.): глобальна ефективність та інституційний вимір багатосторонньої дипломатії

Кібербезпека і безпека інформаційно-комунікаційної діяльності держави

Подорож у гетьманську столицю

...Те, що ми сьогодні побачили, є неоціненним досвідом. Мене вразило все: і собор, і палац, і цитадель у Батурині. Усе було організовано на найвищому рівні. Українські страви особливо смачні. Чекатимемо на наступні заходи, які проводитиме ГДП.

Стор. 60

Проблеми миру та безпеки в діяльності міжнародних організацій: до 40-річчя Гельсінського заключного акта

Десять засадничих принципів Гельсінського заключного акта, а саме: суверенна рівність, незастосування сили, непорушність кордонів, територіальна цілісність, мирне врегулювання суперечок, невтручання у внутрішні справи, повага прав людини та основних свобод, рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею, співробітництво між державами та сумлінне виконання зобов'язань з міжнародного права, — протягом 40 років були фундаментом не тільки європейської системи безпеки та співробітництва, а й усієї конструкції міжнародних відносин. Перебіг останніх подій у світі та Україні трагічним чином демонструє і нагадує лідерам світової спільноти про необхідність дотримання цих принципів, підтвердження їх легітимності заради миру та безпеки на землі.

Про основні принципи Гельсінського заключного акта та сучасні проблеми міжнародних відносин у Європі та світі, проблеми миру та безпеки в діяльності міжнародних організацій, питання безпеки в порядку денному 70-ї сесії ГА ООН, стан, можливості та перспективи ОБСЄ та безпекові перспективи майбутнього говорили учасники **круглого столу, який відбувся наприкінці вересня в ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України».**

У заході взяли участь

фахівці Інституту всесвітньої історії НАН України, українські дипломати, викладачі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, представники інших вищих навчальних закладів та науково-експертних установ.

Олег Машевський, доктор історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у своєму виступі зазначив, що Гельсінський заключний акт, підписаний 1 серпня 1975 р., став подією світової ваги, символом розрядки і започаткував нову епоху в системі міжнародних відносин після Другої світової війни. 33 європейські держави, США і Канада започаткували нові напрями довгострокової співпраці заради перетворення Європи на континент непорушного миру і взаємовигідного співробітництва. Важливість події полягає й у тому, що до цього часу документ залишається символом гарантування і захисту прав людини. СРСР, отримавши і закріпивши бажаний розподіл повоєнних кордонів у Східній Європі, довелося піти на поступки Заходу в так званому третьому кошику, який на міжнародному рівні гарантував права і свободи людини. Так, у I розділі VII параграфа держави-учасниці

зобов'язувалися шанувати права людини. У II розділі стверджується, що вони сприятимуть ефективному впровадженню громадянських, політичних, економічних, соціальних та інших прав і вольностей. IV параграф зобов'язує членів шанувати права національних меншин, яким гарантується беззастережне користування всіма людськими правами й вольностями. VIII параграф Гельсінського заключного акта присвячений праву на самовизначення народів, за яким «усі народи мають право та свободу встановлювати, коли і як вони бажають визначати свій внутрішній і зовнішній політичний статус, і без зовнішнього впливу вирішувати питання свого політичного, економічного, соціального й культурного розвитку». У СРСР такі заяви оцінювали як втручання у внутрішні справи, і повною мірою Гельсінський акт на підрадянській території не реалізовувався. Це стало своєрідним поштовхом для активізації правозахисної та «критичної» діяльності найкращих представників інтелігенції Радянського Союзу. У період Гельсінського процесу 1975 р. дисидентство дістало новий імпульс, оскільки СРСР підписав Гельсінську заяву й офіційно погодився визнати права і свободи трудящих. У травні 1976 р. в Москві було засновано перший Гельсінський комітет, а в листопаді 1976 р. в Києві з'явилась Українська

Гельсінська група (УГГ), яку очолив Микола Руденко. УГГ мала контакти з подібними організаціями в інших республіках. Вони поставили собі за мету легальну боротьбу законними методами за справжню свободу і демократію, за незалежність України, здійснену шляхом використання її конституційного права на вихід з СРСР. Тому можна говорити, що певною мірою Гельсінський акт посприяв розпаду радянської імперії зсередини. Крім того, він став політичним документом, у якому держави-учасниці визнавали, що права людини й основні свободи є складовою безпеки й миру в Європі та запорукою дружніх відносин між державами-учасницями Гельсінського заключного акта.

Сергій Толстов, кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу трансатлантичних досліджень ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», говорячи про історичне значення Гельсінського заключного акта 1975 р. в розвитку міжнародної взаємодії на теренах «Великої Європи», зазначив, що «Декларація принципів, якими держави-учасниці будуть керуватися у взаємовідносинах», зберігає своє політичне значення й сьогодні. Такі базові принципи документа, як визнання суверенної рівності держав і повага до прав, притаманних суверенітету, незастосування сили чи погрози силою, непорушність кордонів і територіальна цілісність,

мирне врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, повага до прав людини та основних свобод, рівноправ'я та право народів розпоряджатися своєю долею, співпраця між державами та добросовісне виконання зобов'язань з міжнародного права повинні й надалі становити основу як європейської безпеки, так і безпеки у світі. Незважаючи на це, Гельсінська нарада з питань безпеки і співробітництва в Європі (1973-1975 рр.) і подальші саміти та наради в межах НБСЄ/ОБСЄ виявилися неспроможними визначити конкретні зобов'язуючі механізми, що передбачали б застосування узгоджених цілей і принципів у повсякденній практиці. Сьогодні питання про неконфліктне суміщення ціннісно-аксіологічних підходів та індивідуальних інтересів країн з різними політичними системами та формами державного устрою залишається головною суперечністю міжнародних відносин, що особливо чітко простежується на етапі становлення багатополосності. Якщо ця суперечність буде вирішена, то можна буде говорити і про безпеку, якщо ні, то безпеку можна буде гарантувати лише

тому, хто має або стратегічну воєнну перевагу, або паритет.

Розглядаючи Гельсінський заключний акт у контексті сучасних геополітичних реалій і подій в Україні, Сергій Толстов зазначив, що для нас ідея заключного акта має рятівний характер. Іншої перспективи для держави без зовнішніх гарантій безпеки немає. Тому що ні членства в ЄС, ні членства в НАТО, ні союзницького договору з США Україна за нинішніх обставин не отримає. Це лише пропагандистські ідеї української зовнішньої політики на внутрішню аудиторію.

Дискутуючи на тему можливості Гельсінки-2 в умовах кризи сучасних міжнародних відносин та міжнародної безпеки, **Олександр Потехін**, доктор історичних наук, науковий співробітник відділу теорії та методології всесвітньої історії ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», зазначив, що про таке вирішення проблеми зараз не йдеться, оскільки на сьогодні немає яскраво виражених двох блоків протистояння. На його думку, як би нас не лякали БРІКСом, ШОСом і Тапкенським договором, на їх базі неможливо побудува-

ти фронт антиамериканських сил. Весь цей фронт складається з 11 країн, які й проголосували проти Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про підтримку територіальної цілісності України 27 березня 2014 року.

Аналізуючи Гельсінський заключний акт, історик також сказав, що документ мав важливе значення для стабілізації обстановки на європейському континенті, створював досить сприятливі передумови для розширення й активізації міждержавного співробітництва в економічній, науково-технічній, природоохоронній галузях, забезпеченні прав людини та основних свобод. Однак факти доводять, що протягом усього Гельсінського процесу аж до розпаду Радянського Союзу йшла величезна дипломатична боротьба в рамках цього процесу за кожну кому в документах. Про ставлення лідерів СРСР до заключного акта свідчить і той факт, що документ вийшов у багатомільйонний тираж без рекомендаційної частини і без «гуманітарного кошика».

На думку **Олександра Шморгуна**, кандидата філософських наук, доцента, провідного наукового співробітника відділу теорії та методології всесвітньої історії ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», підписуючи заключний акт у Гельсінці, Радянський Союз мав чітку мету і виступав з позиції сили. Адже протягом 60-70-х років він вводив по 200 ядерних боєголовок щороку. У січні 1975 р. став на бойове чергування перший полк ракет СС у моноблочному варіанті. Реакція США і НАТО була відпо-

відною. Міністр оборони США Дж.Р. Шлезінгер приймає рішення про розгортання ракет середнього базування, тобто приймається концепція на рівні американської військової доктрини, що випереджувальний удар все-таки можливий. На думку доповідача, насправді Гельсінська угода – це декларація про наміри і скоріше «промацування» ситуації. 40% документа – це безкінечні пункти про співробітництво в галузі економіки, науки і техніки, які Радянський Союз намагався ефективно використати на свою користь. Тому можна зробити висновок, що насправді рушійною силою всього Гельсінського процесу аж до розпаду СРСР були страх, сила й інтерес. У цьому контексті можна розглядати і актуальне сьогодні питання про позбавлення права вето Росії в Раді Безпеки ООН. За словами Олександра Шморгуна, це питання почнуть обговорювати тоді, коли остаточно вийдуть з ладу ядерні боєголовки Росії. Адже ані технологій, щоб відновити їх, ані фінансових ресурсів, ані кваліфікованої робочої сили в Росії зараз нема.

Про системне протистояння глобальних полюсів сили продовжив **Ігор Хижняк**, доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії та методології всесвітньої історії ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Він зазначив, що середина другої декади ХХІ ст. ознаменувалася виникненням іншої невідповідної конфігурації тому світовому порядку, що існував до кризових подій в Україні. Росія виступає з імперативною

вимогою включення її до центру головних світових сил, що визначають стратегічні напрями світової політики. На думку кремлівського керівництва, в основі подібного бажання лежить фактор наявної в неї достатньої військової моці та мотивів повного підпорядкування так званих окреслених зон впливу, мається на увазі насамперед Україна. На думку науковця, процес формування сучасної конфігурації протистояння глобальних полюсів сили визначається комплексом нових системних факторів. Насамперед, це спроба штучного одноосібного переформатування організації центрів сили на світовій арені. За однією з версій В. Путіна, це має означати не зовсім повний реверс до фактичної біполярності, а точніше — до її певного гібриду створення структури світу згідно зі схемою uni-multipolar-system+Russia, що може транслюватися терміном **п і в т о р а п о л я р н а** система+Росія. У такій архітектурі для Москви може стати прийнятною претензія на стає місце у світовому лідерстві між двома гегемонами США і країнами ЄС та другим альтернативним полюсом, який наближається до статусу організовуючої парадигми світової системи, — Китаєм. Такий формат і повинен стати системним модератором, який своїми базовими ресурсами (газонафтовими поставками, постійним нарощуванням військової моці) має намір посісти місце одночасно спрямовуючого і врівноважуючого вектора збереження балансу сил у світі. Хоча останнім часом, особливо після параді до Дня Перемоги в травні цього

року в Москві, спостерігається спроба Президента Росії подати наступну досить незвичну побудову сучасного світопорядку на кшталт силового блокового розвитку в складі Росії, Китаю, можливо, за певних обставин країн Західної Європи, з певною участю Індії як базового глобального полюсу. США в такому розкладі повинні розглядатися як світовий полюс опозиції. Доповідач вважає, що В. Путін планує створити особливу міжнародну структуру, більш плюралістичну і багатоплярну. На думку професора, у контексті формування полюсів сили не можна оминути проблему біженців з регіону Північної Африки та Близького Сходу, хоча вона і виникла роком пізніше подій в Україні. Так, останніми днями стала простежуватися тенденція спроб створення за ініціативи Москви невеликого мілітарного союзу у складі Росії, Сирії, Ірану проти ІПЛ. І це при тому, що у своєму виступі з трибуни Генасамблеї ООН російський очільник офіційно заявив, що Росія не має особливих імперських амбіцій відносно світового лідерства. Підсумовуючи, науковець зазначив, що процес створення нового глобального центру сили став визначатися через функцію реалізації власної військової сили. А прямим результатом цього виявився принципово новий формат ведення бойових дій — гібридна інформаційна війна.

Ігор Турянський, Надзвичайний і Повноважний Посол, говорячи про безпечний фактор у зовнішній політиці України, зазначив, що Україні треба більш рішуче заявляти про себе

на міжнародній арені, обстоювати свої національні інтереси в ООН та інших міжнародних організаціях. І саме цьогорічна 70-а ювілейна сесія Генасамблеї ООН, на думку доповідача, мала стати прекрасним шансом для України, щоб привернути увагу світового співтовариства до дій агресора на території нашої держави. Однак, на думку дипломата, натомість Україна поки що неналежним чином працює в цьому плані. Серед 170 питань порядку денного цьогорічної сесії Генасамблеї ООН немає питання про ситуацію в Україні або захист її суверенітету, територіальної цілісності й непорушності кордонів. Колись Радянський Союз щороку вносив на сесію Генасамблеї в «качестве неотложного и срочного» якесь питання, щоб заявити про себе і надати собі більш сильного політичного звучання. Так, протягом 2014 р. українське питання двічі розглядалося Радою Безпеки ООН і двічі Росія використовувала право вето. Спочатку РФ заблокувала проєкт резолюції, яка засуджує «фейковий референдум» щодо анексії Криму в березні 2014 року. Удруге Росія наклала вето на проєкт резолюції про створення Міжнародного трибуналу для розслідування і при-

тягнення до відповідальності всіх винних у катастрофі малайзійського літака МН17. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про підтримку територіальної цілісності України була прийнята 27 березня 2014 р. відкритим голосуванням країн-членів ООН, 100 з яких висловилися «за», 11 — «проти», а 58 — «утрималися», 24 країни-члени ООН не брали участь у голосуванні. Але у зв'язку з такими результатами голосування, на думку колишнього співробітника Постійного представництва УРСР при ООН, виникають питання до роботи представництва і всієї дипломатичної служби України.

З іншого боку, посол погоджується, що сучасні політичні реалії показали давно назріле реформування самої ООН, особливо Ради Безпеки. За 70 років свого існування в статут ООН було внесено лише три поправки, які стосувалися чисто технічних питань. Щодо обмеження використання права вето в Радбезі ООН, яке на сьогодні є одним із ключових питань для України, то, на думку посла, країни-постійні члени Ради Безпеки ніколи не погодяться з таким рішенням. До речі, Росія протягом 70 років 103 рази

застосовувала право вето, більше ніж будь-яка країна постійний член Ради Безпеки ООН.

Дипломат також зазначив, що зараз Україна має прекрасну можливість стати постійним членом Радбезу ООН. Такий дворічний статус дасть українській дипломатії певні можливості, адже Рада Безпеки є дуже зручною медійною платформою. Членство в ній дасть змогу внаслідок нагадувати про факт російської агресії та окупації частини української території.

Думку про реформування Ради Безпеки ООН продовжила **Наталія Городня**, доктор історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Так, в умовах нового світового порядку кардинальних змін потребує Рада Безпеки у вирішенні таких питань, як розширення її складу за рахунок нових постійних і непостійних країн-членів і рівномірного регіонального представництва країн Африки, Азії, Латинської Америки, удосконалення методів роботи та прийняття рішень, фінансова реформа, формування миротворчих сил ООН і право голосу держав, які роблять найбільший внесок у її миротворчі операції. Однак найбільш гостро обговорюється питання застосування права вето при голосуванні в Радбезі. Так, вето Росії блокує будь-які рішення Ради Безпеки ООН щодо України. Безкарність таких дій стала каталізатором наступних трагічних подій в Україні. За останніми даними моніторингової

місії ООН в Україні, оприлюдненими на початку вересня, в нашій країні з середини квітня 2014 р. загинуло близько 8 тис. осіб, у тому числі велика кількість цивільних людей. Але, на думку науковця, проблема застосування права вето є неоднозначною. З одного боку, постає питання про розширення права вето на нових постійних членів Ради Безпеки ООН, якщо її буде розширено. У 90-х роках претендентами були Японія та Німеччина, а тепер ще й Індія, Бразилія, Нігерія, Південна Африка, Єгипет. Три основні пропозиції: не поширювати на них право вето; поширювати, якщо вони мають відповідальність, то вони повинні мати відповідні механізми; поширювати, але через певний період часу. З іншого боку — застосування права вето нинішніми п'ятьма постійними членами Радбезу. На сьогодні не існує механізмів позбавлення їх права вето або обмеження його застосування. Для цього потрібно вносити зміни до статуту ООН.

Прихильники реформ пропонують поступові кроки, включаючи послідовну критику застосування права вето й обмеження його використання через процедурні зміни, які не потребують змін до статуту ООН. Так, пропонується встановити принцип прав двох вето, коли одній державі не достатньо буде накласти вето, а потрібно буде два голоси проти, або й три. Найбільш обговорюваною є ідея про добровільне утримання від використання права вето в певних ситуаціях. Свого часу її висловили колишній Міністр оборони США і колишній держсекретар

США Вільям Коен і Мадлен Олбрайт. Вона передбачає добровільне обмеження права вето постійних членів Ради безпеки ООН у випадках криз з можливими масовими жертвами. З такою ж ідеєю виступив Президент Франції Франсуа Олланд, яку підтримав Президент Мексики Пенья Ньето — щодо Політичної декларації утримання від права вето постійних членів РБ у випадках масових убивств. У своєму виступі на Генсамблеї ООН Президент України заявив, що Україна виступає за поступове обмеження права вето з наступним його скасуванням. Вето не може бути застосовано, якщо рішення Ради Безпеки ООН блокує агресію проти іншої держави-члена ООН. Крім того, постійний член Ради Безпеки ООН не повинен брати участь у голосуванні, якщо він є частиною конфлікту.

Про діяльність ОБСЄ з дотримання положень Гельсінського акта та її роль у сучасній системі європейської безпеки говорив **Олександр Вонсович**, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Київська гуманітарна академія». Учений зазначив, що попри критику діяльності ОБСЄ продовжує існувати і навіть має конкретний план дій щодо подальшого функціонування згідно з викликами ХХІ століття. Після завершення 24 Парламентської асамблеї ОБСЄ, що відбулася 5 липня цього року, було видано документ «Helsinki+40: Building the OSCE of the Future», що складається з кількох роз-

ділів. В одному з перших йдеться про роль ОБСЄ в деконсолідованому суспільстві європейської безпеки і зазначається, що вона є найбільшою у світі регіональною організацією за змістом Глави VIII Статуту ООН, що спеціалізується на питаннях безпеки і повинна залишатися такою надалі. Важливо те, що окремий розділ цього документа присвячений Україні. У ньому сказано, що криза в Україні стала черговим викликом для ОБСЄ і показала застарілість підходів у її роботі, однак наголос зроблено на тому, що це єдина міжнародна організація, яку на сьогодні сприймають усі сторони конфлікту. ОБСЄ буде робити все можливе для політичного врегулювання кризи на основі поваги до суверенітету та територіальної цілісності країни. У документі також зазначено, що всі країни-учасниці ОБСЄ повинні бути зацікавлені в тому, щоб не допустити появи ще одного затяжного конфлікту на європейському континенті. Потрібно зробити все можливе, щоб Україна не стала «новою Берлінською стіною» між Росією та Заходом. Акцентовується увага й на більш тісному співробітництві ОБСЄ з ООН, ЄС, НАТО, ОДКБ. Звичайно, йдеться в документі й про структурні реформи ОБСЄ, а також модернізацію її механізмів. У цілому документ зводиться до того, що й надалі ОБСЄ повинна залишатися організацією того формату, який існує сьогодні та діє на основі принципів заключного акта.

Інф. «З.С.»
За матеріалами
круглого столу